

tatkozik igen tisztelt bírálóm részéről. A tőle említett hétféle (helyesen: ötféle) elágazás az összes középiskolákra vonatkozó elméleti lehetőség, ez a valóságban egy-egy iskolára nézve legtöbbször kettőre csökkenő iránymegoszlást jelent. A hatodik óra megemlézése a tőlem javasolt módozatnak nem lényeges része („el tudom azt is képzelni...“), egyébként is csak a *mindkét* nyelvet tanulókra vonatkozik. A túlterhelés nézetem szerint nem egy-két hatodik órán fordul meg, hanem azon, van-e a tanárnak kellő pedagógiai érzéke, s gimnáziumba való-e a tanuló.

3. Kemény Ferenc a kérdés megoldása céljából az 1924. évi középiskolai törvényre (a gimnázium-reálgimnázium-reáliskolai típusra) való visszatérést ajánlja. Nem bocsátkozhatom itt ennek a gondolatnak megvitatásába, csak megjegyzem, hogy az 1924. évi törvény alapján kialakult iskolaszervezetben szinte egyeduralgó iskolafajjává a reálgimnázium lett (mint ahogy az új törvény alapján is az lesz), s ebben változatlanul fennállanak a három idegen nyelvre vonatkozó, cikkemben vázolt nehézségek.

Hajdu János.

Az első magyar ifjúsági folyóirat.

— *Magyar Gyermekebarát (1843–44)*, szerk. Szilágyi Ferenc. —

Az ifjúsági irodalom és a gyermekhírlap termékeiben a mai szülő, a mai gyermek dúsan válogathat. A magyar ifjúsági és gyermekirodalom nemcsak számszerűleg, hanem esztétikai becs és nevelői érték szempontjából is megállja a helyét. Régebbi klasszikusaink közül Vörösmarty, Petőfi, Arany, Gyulai Pál, Lévy József és Jókai Mór alkotott e nemben is páratlanul értékes műveket. Petőfinek *Arany Lacihoz* c. verse és Gyulainak a népmese indítékaiból összeszőtt néhány költeménye (*Kis tü kezd, farkas végzi; Egyszer két kis fehér cicá stb.*) — hogy más példákra ne hivatkozzunk — a képzelőerőnek olyan kedves, közvetlen és megkapó üdeségével vannak megalkotva, hogy az ürget öntő nagybajuszú bácsi meg a kis tü okozta zenebona teljesen kitölti a gyermek képzeletét, sőt egész érdeklődési körét. Csak arra kell vigyázni, hogy az első felolvasás értelmes és eleven legyen; akkor — tapasztalatból állítom — a 3–10 éves korban levő gyermek százszor is elmondhatja, újra elolvassa s mindig újdonságként élvezi. A későbbiek közül Hevesi Lajos kitűnően megírt Jelky Andrása, Gaal Mózes, Sebők Zsigmond, Benedek Elek művei a legnépszerűbbek. És mindenekfelett a Pósa Lajoséi. Pósanak prózai művei is, de kivált gyermekversei valóban elsőrangúak. Nyelve tisztán csengő magyar beszéd, ritmusa csupa zene, költeményei szerkezetileg tiszta zárt egységet alkotnak. Akár komoly, akár tréfás hangot kezd Pósa, kedves és közvetlen: foglalkoztatja a képzeletet, érzelmeket kelt és mégsem ütközik ki az, hogy moralizál, hogy tanítani akar. Elsősorban esztétikai élvezetről gondoskodik a gyermek számára, jól tudva, hogy

az igazi művészet önmagában nevel. Valamikor bizonyos kicsinyléssel emlegették Pósa csengő-bongó verseit olyan félistenek, akik az Olympus legtetején képzelték magukat. Ma azonban már mindenki elismeri, hogy az ifjúsági irodalom, a gyermekeknek írott költemény is valódi művészi tehetséget követel és sokan igazat adnak Herman Ottónak, ennek a kiváló természettudósnak és stilisztának, aki annakidején cikket írt arról, hogy a Nobel-díjra, az örök béke díjára Pósa Lajosnál keresve sem lehetne méltóbbat ajánlani.

Folyóirat tekintetében sincs okunk panaszra. Jó félszázadja, az Ágai Adolf szerkesztette Kis Lap óta (1871) megfelelő tartalmú és színvonalú ifjúsági lapjaink is voltak. A Hasznos Mulattató, a Magyar Ifjúság, Az En Újságom, a Jó Pajtás volt a legkiválóbb és leghosszabb életű. A XIX. sz. végétől kezdve pedig már külön folyóirat jelent meg a fiúk számára, a Tanulók Lapja, s külön a lányok számára, a Magyar Lányok. A fejlődés és elkülönülés további állomását a katolikus szellemen kitérően szerkesztett Zászlónk és a protestáns Erő meg ezek utódai jelzik. Sőt van már több évtizedes multra visszatekintő latinnyelvű folyóiratunk is, a Juventus. Mint szerkesztők Ágai Adolf után és mellett Dolinay Gyula, Kürthy Emil, Tutsek Anna, Pósa Lajos, Rupp Kornél, Benedek Elek és Gaal Mózes szereztek hervadhatatlan érdemet s köteleztek hálára száz meg száz szülőt és sok ezer, mindkét nembeli magyar ifjút.

Az elég gazdag mából a multba, ifjúsági irodalmunk kezdetére nézve vissza, azt látjuk, hogy ifjúsági irodalmunk is külföldi, főleg német hatásra indult meg s hosszú időn át csupán egyes művekből és merő fordításokból meg átdolgozásokból állott. Az első eredeti tartalmú ifjúsági művek szerzői Döbrentei Gábor, kinek idevágó, nem tankönyvszerű műve, *A kis Gyula könyve* 1829-ben és Bezerédj Amália, kinek *Flóri könyve* című műve 1836-ban jelent meg. Mindkettő hamar népszerűvé vált s több kiadást ért meg, míg az újabb termékek felváltották.

Ifjúsági folyóiratirodalmunk a dolog természeténél fogva később, jóval az egyes művek után indulhatott meg. Az első kapavágásokat, mint szellemi életünknek számos más parlagján, itt is a frissebben kezdeményező és gyorsabban alkotó erdélyi szellem tette meg. De ez a kezdeményező nem Seelmann Károly, ahogy Szondy György gondolja és írta,¹ hanem Szilágyi Ferenc, a kolozsvári ref. kollégium tudós professzora és a M. Tud. Akadémia tagja. Az ő lapja, a *Magyar Gyermekbarát*, az első magyar ifjúsági folyóirat.

Seelmann Károly ugyanis folyóiratot nem szerkesztett, hanem csak fordított. Lefordította az Adelung alapította, *Leipziger Wochenblatt für Kinder* c. folyóiratnak Weiße Félix-től szerkesztett első évfolyamát és kiadta két évtizeddel utóbb egyszerre, egy kötetben. Művének teljes címe: A jelesebb rendeken levő

¹ Szondy György: A magyar ifjúsági irodalom gyermekkora. Protestáns szemle 1932. 407. 1.

nevendék gyermekek jó móddal lehető taníttatásokra való Utmutatás, vagy Gyermekek barátja. Egy heti irás, mely a lip-siai 1776 beli kiadás szerint németből magyarra fordítottat Seelmann (így!) Károly, Károlyfehérvár Szabad Királyi Városnak edgyik rendes Tanátossza által. Első rész. Kolozsvárott és Szebenben. Nyomtatattot (így!) Hochmeister Márton Tsász. Kir. Dicast. priv. Könyvnyomtató, 794 (így!).

A könyv gróf Bánffy György erdélyi gubernátor feleségének, gróf Palm Józsefának van dedikálva. Az ajánlást követő szózatból megtudjuk, hogy a kormányzóné biztatta és bízta meg Seelmann a mű fordításával, és sejtethő az is, hogy a költséget is Bánffiné fizette. Elmondja Seelmann, hogy a Bánffiné gyermekei felnőttek s így a grófnő nem a maga, „hanem más, minden józan elmével megáldott Gyermekes Háztartó szülék hasznára és céljára, a N. Magyar Nemzethez gerjedező jeles szeretétől indítva cselekedett, hogy a nevelés el ne hibáztassék. Mert ahol ez elsikamlík, ott az okot a szülők önmagukban kereshetik“. A továbbiakban jelzi Seelmann, hogy a Wochenblatt következő huszonhárom kötetét nem szorul-szóra fogja fordítani, hanem összevonva öt kötetben, költségcsökkentés okából. Ez első kötetet szorul-szóra fordította „nem erőltetett magyarsággal“, hanem inkább „tisztá és könnyen érthető igékkel, mivel főképen a kisdedeknek számokra intéztetett“ (t. i. a fordítás). Olvasgatva a könyvet és cikkeit, megállapíthatjuk, hogy a Seelmann fordítása a korhoz viszonyítva csakugyan feltűnően sikerült: könnyed, folyamatos, magyaros és természetesen alkalmazkodik a gyermek lelkivilágához. Látszik, hogy Seelmann gyakorlott stilisztá, több prózai munkát és színdarabot fordított (ez utóbbiakat ott láthatjuk akkori színésztünk műsorán!)²

Sajnálunk kell, hogy — bizonyosan anyagi okokból — vállalkozását nem folytathatta. Érdemes könyvvel gyarapította ifjúsági irodalmunkat. Könyve azonban könyv, nem folyóirat. Eszerint a Seelmann könyve után hosszú idő múlva, csak 1843—44-ben következő, Szilágyi Ferenc szerkesztette Magyar Gyermekebarát nem második, *hanem a legelső magyar ifjúsági folyóirat.*

Szilágyi Ferenc rendkívül sokat és sok irányban dolgozó férfiú volt. Nem csoda, ha olykor különféleképp ítélték meg, sőt nem egyszer el is ítélték munkásságát. Az azonban kétségtelen, hogy az erdélyi hírlapirodalomnak Méhes Sámuel mellett egyik legnevezetesebb alakja. Majdnem egy évtizeden át szerkesztette a Mult és Jelen c. politikai lapot aulikus és unióellenes szellemben és konzervatív programmal. Ugyanígy szerkesztette a Hon és Külföld c. irodalmi és tudományos melléklapot is 1841 és 1848 között. Szilágyi a göttingai és más külföldi egyetemeken töltött évei után mint nevelő több főúri családban, majd mint tanár és tudós és végre mint maga is családapa igen vi-

² Szinyei: Magyar írók élete és munkái, XII, 859—60.

lágosan észlelte és tapasztalta, hogy mit jelent a jó olvasmány a gyermek személyiségének. De tapasztalta azt is, hogy akkor nem volt ilyen irodalom. S amit a tudós nevelő és gyermekét szerető apa elgondolt, a szerkesztő megvalósította. 1843. január 3-án megjelent Kolozsvárt a Magyar Gyermekbarát első száma.

Az első magyar gyermekújság hetilap volt. Egy-egy szám pontosan egy nyomtatott ívet, 16 nyolcadrészt lapot foglalt magában, illusztráció nélkül jelent meg, de az akkori szokásnak megfelelően néhány képmelléklettel (Bethlen Gábor, I. Rákóczy Gy. arcképe, egy „chinai“ viziváros stb.). A számokat és lapokat félevenként zárta le, pontos „Mutatótáblát“ (tartalomjegyzéket) adva. A ref. kollégium nyomdájából került ki. Összesen négy félévet élt. Az 1844. dec. 31-én megjelent (IV. köt.) 27. számmal megszűnt, vagy ahogy a szerkesztő írta a Búcsúszóban: „ideiglenesen félbeszakasztani kénytelenek vagyunk“.

Miért kellett megszűnnie? Drágának nem volt drága. Hiszen a Mult és Jelennel együtt félévre 6 forint volt az előfizetési díj; magában az első évfolyamé 3, a másodiké pedig 1 forint 40 kr; postán is az első évfolyamé 3 frt 24 kr, a másodiké pedig csak 2 forint. Az érdeklődés is eleinte általános volt s előfizetői voltak Erdélyen kívül Debrecenben, Kassán, Pesten, Tatán, Győrött, Kunszentmiklóson stb. is, amint a „rejtélyek“ megfektőinek lakóhelyéből megállapítható.

Az érdeklődést a lap meg is érdemelte. Programja, melyet a szülőkhöz és tanulókhöz intéz, csak helyeselhető: „É magyar fiú és leánygyermek számára közrebozított folyóirat célja szívet nemesítő, értelmet fejtő, ébresztő, gyönyörködtetve oktató olvasást adni kezükbe. A folyóirat anyaga általában erkölcs, historia, földleírás és természet köréből lesz véve.“ Ezzel akarta a lap az ifjúságot jobbá és tökéletesebbé tenni, hogy együttal erényesebb is legyen s hogy az erény birtokában boldogságát is feltalálja. Ez pusztán eudaimonisztikus pedagógiai cél, mégpedig a görög filozofia értelmében, amely szerint a legfőbb értékškála ez: tudás vagy bölcsesség, erény és boldogság.

E programnak megfelelően az első számban a gyermekekhez intéz fejtegetést a kötelességekről, aztán egy-egy elmélkedő cikk van „a historia és a természet lényegéről“. Erkölcsi mondások és „rejtélyek“ (találós kérdések) fejezik be a lapot. Cikkeinek tárgyköre elsősorban a történelem, mégpedig általában a magyar történelem (honfoglalás, Szent István stb.), de különösen Erdély története. Ez utóbbit kétszer is elmondja, előbb dióhéjba szorítva, aztán külön is részletezve Erdély elfoglalását, nevezetességeit, a Báthoriak, Bethlen és Rákóczi korszakát. De közöl világtörténelmet is vagy valamely személy jellemrajza keretében, vagy pedig adomákban.³ Bőven akad földleírás (Kína, Madagaskár, Szent-Pétervár, Sevilla, de ha-

³ Mivel a Gyermekbarátot Erdélyben írjuk — mondja Szilágyi —: ezen ország történelmére különös figyelmet fordítunk. De nem felejtjük el a szomszéd Magyarországot is, kedves hazánk testvérét, valamint idegen országok és népek történelmét is ... el nem mulasztjuk. I. évf. 12. l.

zaiak is szép számban) és természetrajzi cikk is (krokodil, tengelic, iramszarvas vagy „nyargalóc“). Ezenkívül erkölcsi mondások, bölcs gondolatok, erkölcsi (moralizáló) elbeszélések olvashatók. Stílusa általában véve nem nehézkes, elég tiszta magyarsággal közeledik a gyermek lelkéhez. Elvi szempontjai pedig mindig erkölcsök és tudományosak, valóban alkalmasak arra, hogy a gyermek lelki világát tisztábbá és emelkedettebbé tegyék.

Hogy első és egyetlen létre is meg kellett szünnie, az a következő okokra vihető vissza: Először is nem tudott eléggé közvetlen, eléggé gyermeki lenni. Cikkei túlságosan akadémikus színvonalúak, tanító célzata sokkal szembetűnőbb a kelleténél. Költeményt csak ritkán, szinte kivételesen közöl; színdarabot is csak egyetlenegyet. Szépirodalmat is csak tisztán tanító célzatút: parabolákat, bölcs mondásokat stb. Még egy-két elbeszélése is inkább moralizáló történet. A gyermek elméjének foglalkoztatása által igyekszik a szívre, a kedélyre hatni s nem fordítva, ahogy helyesebb. A gyermek képzelőerejének, buja fantáziájának fontosságát vagy nem ismeri, vagy figyelmen kívül hagyja. Pedig tudjuk, hogy aki ura a gyermek kedélyének és képzelőerejének, azé a gyermek, mert a gyermeknek esze, elméje hamar fárad, képzelete meg minél tovább halad, annál csodálatosabban működik. Ez a folyóiratnak leglényegesebb fogyatkozása. Maga a szerkesztés is folyton lanyhább, egyhangúbb. A kezdetben elég élénk rejtvényrovat lassan-lassan teljesen megszűnik. Pedig ez — ma már jól tudjuk — az érdeklődés felkeltésében és megtartásában éppoly fontos fogás, mint előfizetők szerzésében. Leleményességet fejleszt, nóteti a becsvágyat, a gyermeki hiúságot, de egyúttal az érdeklődést és a prenumerációt is. Csökkent a lap változatossága is. Eleinte kivételkép sem fordult elő, ami később gyakori, hogy egy egész szám tulajdonképen egyetlen cikk (1844:5, 8. stb. szám), sőt ez az egyetlen cikk is folytatás. Így persze az érdeklődés folyton csökkent, az előfizetők elmaradoztak s kétévi pályafutás után megszűnt a lap.

Az azóta eltelt kerek száz esztendő innenső végéről, a mai eléggé fejlett ifjúsági irodalom magaslatáról visszanezve, az első magyar gyermeklap fogyatkozásainak észrevétele nagyon könnyű, de a történeti fejlődésbe állítva, a Magyar Gyermekbarát értéke és jelentősége is épp annyira nyilvánvaló. Kezdő, úttörő volt, mégpedig erdélyi kezdeményezés, az erdélyi szellem úttörő alkotása. Szilágyi Ferencnek ez a bátor, tudatos érdeme el nem évül soha.⁴ Sőt növeli érdemét, hogy lapja nemcsak első volt a maga nemében, hanem a korhoz viszonyítva nyelvben, tartalomban jót adott. Ismeretet terjesztett, kötelességteljesítésre, komoly munkára serkentette a fejlődő gyermeki lelket. Hogy több volt benne a tanítás, mint az esztétikai élvezetnyuj-

⁴ A magyar irodalom mezején még egyedül van — jelenti ki lapjáról Szilágyi a Búcsúszóban. IV. köt. 422. l.

tás, hogy biztosabbnak látta az elméhez szólást, mint a képzelet foglalkoztatását, ez tévedés ugyan, de nem csupán a tudós szerkesztő tiszteletreméltó egyéni felfogásának, hanem az általános irányzatnak a tévedése.

És végül növeli Szilágyi érdemét az a körülmény, hogy nem voltak munkatársai, hogy az egész két évfolyamban alig akadunk olyan cikkekre, amelyet ne maga a szerkesztő írt volna meg. A cikkek ugyan névtelenül jelentek meg. Ez is hozzátartozik az akkori szerkesztői modorhoz: a szerzők nem írják alá nevüket, vagy álnevet használnak. De az egyes cikkek tartalmából, stílusából megállapítható, hogy itt nem így volt. A Magyar Gyermekekről cikkeit legnagyobb részt maga a szerkesztő írta — munkatársak hiányában s névtelenül közölte valamennyit.

Korunknak azonban tisztos kötelessége, hogy megőrizze tudatában a Szilágyi Ferenc nevét, mint aki az erdélyi szellem életrealitását példázza a Magyar Gyermekekrőlnek, az első magyar gyermekújságnak megindításával és érdemes szerkesztésével.⁵

Kristóf György.

A német középiskolák új tanterve és utasításai.

Erziehung und Unterricht in der Höheren Schule (Weidmannsche Verlagsbuchhandlung) címen adta ki Rust német birodalmi népművelési miniszter az átszervezett középiskolák új tantervét, amely a folyó tanév elején életbe lépett. A tantervet kísérő miniszteri rendelet összefoglalja az átszervezéssel kapcsolatos változásokat.

Népesedéspolitikai okokból a kilenc évfolyamú középiskolákat nyolc évre rövidítették meg. A teljes középiskola tehát elvben nyolcosztályú intézmény, az elemi iskola negyedik, illetőleg hatodik osztályához kapcsolódik. Engedélyeznek azonban nem teljes középiskolákat is (*Zubringerschule*). Ezek az iskolák két-öt osztályt tarthatnak fenn, hogy a vidék tehetséges tanulóinak megkönnyítsék a középiskolák látogatását.

A középiskolának főalakja az *Oberschule*. Kötelező nyelv az I. osztályban az angol, a III. osztályban a latin nyelv. A felső fokon (VI—VIII. osztály) a tanulók két csoportra oszlanak: a fiúk természettudományi és nyelvi, a lányok háztartási és nyelvi csoportra. A közös tárgyak mellett a tanulók egy része természettudományi, illetőleg háztartási, másik része mélyebb nyelvi kiképzésben részesül.

⁵ Az erdélyi kezdeményező és vállalkozó szellem tovább, Szilágyi után is derekasan részt vett ifjúági folyóirat rodatlunk megteremtésében. Brassai mindjárt az abszolutizmus második évében, 1851-ben szerkeszti a Fiatalok Barátját, melynek 6 füzetet jelent meg Pesten. 1865-ben meg Kolozsvárt indul meg és él háromnegyedéven át Réthi Lajos szerkesztésében a Növendékek Lapja, melynek munkatársai között ott van Brassai mellett az ifjú Beöthy Zsolt és Herman Ottó. Nem kétséges, hogy mind a Brassai, mind a Réthi Lajos kísérlete jelentékenyen puhította azt a később és ma dúsan termő talajt, melyen Szilágyi Ferenc az első bator kapavágás.